

ULUSLARARASI GÜÇ KONSEPTİNİN DÖNÜŞÜMÜ: ASKERİ GÜÇ = SİBER AKILLI GÜÇ

Dr. Öğretim Üyesi Asena BOZTAŞ

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Giriş

Soğuk Savaş sonrası süreçte bilgi ve iletişim teknolojilerinin büyük gelişme kaydetmesiyle birlikte tüm dünyada büyük dönüşümler yaşanmıştır. Bu süreç, teknolojiyi geliştiren ülkeler kadar tüketen ülkelerde de aynı hızda gelişmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişiminin etkilediği önemli bir alan da güvenlik olmuştur. Bu bağlamda güvenlik kavramı söz konusu olduğunda güç kavramı da tartışılması gereken ve dönüşüm geçiren bir diğer önemli kavram niteliği sergilemektedir.

Değişen ve dönüşen uluslararası sistem dinamikleri, her ne kadar devlet temelli yaklaşımlardan birey temelli yaklaşımlara evrilse de güvenlik söz konusu olduğunda devletlerin gücü ve etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bu noktadan hareketle güç kavramı ve devletin gücünü oluşturan etkenlerin ifade edilmesi, ulusal güvenliğin koruyucusu olarak kabul edilen askeri güç kavramının dönüşümü için oldukça önem arz etmektedir.

Dolayısıyla küreselleşen uluslararası sistemdeki dönüşümlere ayak uyduran askeri güç, “sert güç” müdür yoksa “akıllı güç” müdür tartışmalarının gelişmiş ülkelerin dışındaki ülkelerdeki yansımaları özellikle Afrika ülkelerindeki algısı oldukça büyük önem arz etmektedir.

Ayrıca klasik realist perspektifteki devletin ana güç unsuru olan askeri güç, BİT ile siber güce ve akıllı güce nasıl dönüşebilmektedir, Afrika ülkeleri

ve gelişmiş ülkelerin dışındaki ülkeler söz konusu olduğunda bu süreç günümüzde nasıl gerçekleşmektedir, sorularının yanıtları da çalışmanın uluslararası ilişkilerdeki güncel önemini vurgulamaktadır. Son olarak Afrika devletlerinin ve Afrika'daki gelişmiş devletlerin askeri güç unsurlarının farklılıkları kıyaslanarak Afrikalı devletlerin gelişen BİT'lerle birlikte olası saldırılara karşı siber ve fiziki kapsamda güvenlik sağlamada nasıl bir tutum sergilemeleri gerektiği yine çalışmanın inceleyeceği önemli konuları oluşturmaktadır.

Güç Kavramı ve Devletin Güç Unsurları

Güç kavramı toplumların gelişimi ve dönüşümüyle birlikte daima yeni biçim ve nitelikler kazanmıştır. Bu nedenle de birçok tanımı söz konusudur. İnsan temelli yaklaşımların önem kazandığı son dönemde güç kavramını sert, yumuşak ve akıllı güç şeklinde üçe ayıran Joseph Nye'a göre, "Güç, hava durumu gibidir. Herkes ona bağlıdır ve onun hakkında konuşur; fakat çok azı onu anlar. ... Güç aynı zamanda aşk gibidir de... Onu yaşamak, tanımlamaktan ve ölçmekten kolaydır; fakat bu onun gerçekliğini azaltmaz. Sözlükte, gücün bir şeyi yapabilme kapasitesi olduğu yazar. En genel anlamıyla, güç, birinin istediği sonuçları elde edebilmesi demektir." (Nye, 2005: 11; Yatağan, 2018: 70-71)

Bu bağlamda güç, bir devletin kendi çıkarlarını koruma veya taleplerini karşı tarafa kabul ettirme konusunda sahip olduğu maddi ve manevi potansiyel olarak tanımlanabilir. Morgenthau'ya göre güç politik ve milli güç olmak üzere ikiye ayrılır (Dumankaya, 2019: 5). Politik güç milli güçten beslenir. Milli güç unsurları ise dokuz kategoride: 1-Coğrafya 2-Doğal Kaynaklar (Gıda - Hammadde - Petrol'ün Gücü) 3-Endüstriyel Kapasite 4-Askeri Hazırlık (Teknoloji - Liderlik - Silahlı Kuvvetlerin Niceliği ve Niteliği) 5-Nüfus (Dağılım - Trendler) 6-Milli Karakter 7-Milli Manevîyat/Manevî Değerler 8-Diplomasinin Kalitesi 9-Hükümetin Kalitesi şeklinde incelenebilir (Morgenthau, 1985: 127-169).

Dolayısıyla milli güç unsurlarından sadece biri olan teknolojik güç, tek başına bir ülkenin uluslararası sistemdeki yerini belirlemediği gibi teknolojinin olmadığı bir devlet de uluslararası sistemde varlığını koruyamaz niteliktedir.

Diğer yandan güç kavramını; bir devletin sahip olduğu güç aracılığıyla diğer devletin davranışlarını tehdit, cezalandırma, sert güç ve ödüllendirme ile yumuşak güç unsurlarını kullanarak etkileme yetisi olarak niteleyen dav-

ranışsalıcı güç anlayışı ve fikirler, normlar, hatta söylemlerin uluslararası aktörlerin tercihleri ve davranışları üzerinde etki sahibi olabildiğini ifade ederek açıklayan Michel Foucault, Alexander Wendt gibi öncüleri olan söylemsel güç anlayışı da açıklamaya çalışmaktadır (Kadercan, 2014: 312-319).

Maddi ve manevi unsurları olan güç kavramı, ulusal çerçeveden değerlendirildiğinde Morgenthau'nun belirlediği kategorilerin bir devletin gücünü oluşturan etkenleri de doğru şekilde sıraladığı sonucuna ulaşılabilir. Çünkü bir ülkenin bulunduğu coğrafi konumu, uluslararası ilişkilerini belirleyen önemli bir konu iken, sahip olduğu doğal kaynaklar, endüstriyel gelişmişliği ve kapasitesi de ekonomik kalkınmışlık seviyesine işaret etmektedir. Nüfus potansiyeli ve kalitesi ile bu nüfusun oluşturduğu toplumun milli manevi değerleri ve milli karakteri de uluslararası ilişkilerini belirleyen manevi unsurları oluşturmaktadır. Diğer yandan askerinin sayısı ve kalitesi, hükümetinin ve diplomasinin kalitesi bir ülkenin uluslararası konumunu ve nüfuzunu, prestijini ortaya koyan maddi ve manevi değerlerinin önemli parçalarını teşkil etmektedir.

Askeri Gücün Sert Güç-Akıllı Güç Paradoksu: Askeri Gücü Akıllı Güce Dönüştüren Unsurlar

Joseph S. Nye Jr. tarafından yumuşak güç söylemi ile birlikte geliştirilen akıllı güç (smart power) kavramı, teknolojinin hız kazandığı küresel uluslararası sistemde sert güç ve yumuşak güç kavramlarının uzantısı olarak görülebilmektedir. Akıllı güç Nye tarafından, “zorlama yöntemini kullanan sert güç ile ikna ve çekimden oluşan yumuşak gücün kombinasyonu” olarak ifade edilmektedir (Joseph S. Nye, 2011: 57). Akıllı gücün araçları olarak ise; askeri, diplomatik, ekonomik, kültürel, meşru ve politik yöntemler/ilişkiler ele alınabilir (Pallaver, 2011: 20).

Diğer yandan devletin güç unsurunu belirleyen faktörleri sıralayan Morgenthau'nun belirlediği kriterler temelinde, askeri gücün soğuk savaş sonrasında hızla gelişen teknoloji ile birlikte akıllı güç olarak adlandırılabilmesi için bir devletin askeri gücüne sağlaması gereken teknoloji ve ar-ge desteği, ekonomik güç desteği, vizyon sahibi ülke yöneticilerinin aldığı evrensel değerleri ve ulusal çıkarları gözeterek akıllıca kararlar, silahlı kuvvetlerin niceliği ve niteliği, diplomaside askeri güce de yer verilmesi (yumuşak güç unsuru olarak da değerlendirilebilmesi için), uluslararası ve ulusal medya ve STK'ların desteği oldukça önem taşımaktadır.

Tarihsel süreçteki klasik sert güç, askeri güç olarak tanımlanırken, günümüzde askeri güç, teknoloji ve ekonomik güç ile birlikte akıllı güce dönüşmüştür. Akıllı güç; ne sert güçtür ne de yumuşak güçtür. Akıllı güç, hedeflere ulaşmak için hem sert hem de yumuşak gücün birleşik bir strateji ile değerlendirilmesidir. Akıllı güç, bir yandan güçlü bir ordu bir yandan da ülkenin nüfuz potansiyelini artıracak her pozisyonda ittifaklara veya ortaklıklara yatırımları gerektirmektedir. Bu bağlamda akıllı güç, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT), diploması ve harp sanatının ustaca kullanımının eseri olarak nitelendirilebilir. Çünkü gücün teknolojik destekle birlikte hangi durumda, nerede, nasıl kullanılacağına karar vermek ve uygulamak teknoloji, akıl, yetenek ve tecrübe gerektirmektedir (Yatağan, 2018: 74). Dolayısıyla askeri güç, teknoloji ve ekonomik güçle desteklenmedikçe ya da ekonomik çıkarlar ve teknolojik gelişmeler, askeri güçle korunamadıkça ne askeri ne de ekonomik güç ve teknolojik gelişmeler tek başlarına bir anlam ifade edemezler.

Askeri güç uluslararası sistemdeki devletlerin yapılarına göre sert güç veya akıllı güç olabilmektedirler. Teknolojisi, diploması, yönetimi, ekonomisi, medyası ve nüfus potansiyeli gelişmiş, etkili ve kaliteli olan toplumlar ve devletler, bu yapılarını askeri güçlerine yansıtılabildikleri oranda askeri güçlerini akıllı güce dönüştürebilmektedirler. Bu yapıları gelişmemiş toplumlar ise, askeri güçlerini sert güç olarak kullanmaya devam etmektedirler. Bu noktada önemle vurgulanması gereken Morgenthau'nun belirttiği, devletin gücünü belirleyen unsurları teknoloji ile doğru şekilde bütünleyen toplum ve devletler askeri güçlerini akıllı güce dönüştürebilmektedirler. Teknolojik gelişmişlik askeri gücün akıllı güce dönüşümünde çok önemli bir kıstas iken tek başına yeterli bir unsur olamamaktadırlar.

Siber Güç Kavramı ve Siber Saldırıların Önlenmesi için Askeri Gücün Önemi

Siber güç kavramı ve askeri gücün bir siber güç olabilmesi uluslararası platformlarda sürekli ele alınan konuların başında gelmektedir. Siber güç kavramını analiz edebilmek için öncelikle siber alanın tanımına ihtiyaç duyulmaktadır. Siber alan, internet, iletişim ağları, bilgisayar sistemleri, gömülü işlemciler, kontrol birimleri ve bilgi teknolojileri altyapılarından oluşan, birbiriyle bağlantılı ağlardan meydana gelen dünya çapında bilgi ortamıdır (Çiftçi, 2013: 16; Şenol, 2016: 11). Bu alana hükmedebilme ve kontrol altına alabilme ise siber güç olarak nitelendirilmektedir.

Devlet düzeyinde analiz edildiğinde ve fiziki ortamın yansıması niteliğinde nüfuz elde edebilme ve olası tehditleri caydırma olarak değerlendirildiğinde, teknolojinin askeri güç kapsamındaki kullanımını, özellikle savunma alanında büyük rahatlık ve kolaylık sağlamaktadır. Diğer yandan siber ortamın sağladığı faydalarla birlikte tehditler de yoğun yaşanmaktadır. Teknolojinin özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin küresel düzeyde etkin kullanımıyla birlikte siber güvenlik de gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. Bireysel siber saldırıların yanı sıra grup veya örgüt olarak saldırıların varlığı da bilinen bir gerçektir.

Bunun son örneği olarak Türkiye'ye yapılan siber saldırı gösterilebilir. Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yönelik gerçekleştirdiği Barış Pınarı Harekâtı sonrasında DDOS (Distributed Denial of Service/Dağıtık Hizmet Engelleme) adı verilen yöntemle yapılan siber saldırıda Garanti Bankasının altyapısı işlemez hâle gelmiştir. Diğer yandan GSM operatörleri ve hosting firmaları da saldırılardan olumsuz etkilenmişlerdir. Bu saldırıları daha çok sistemi kilitlemek ve erişimi engellemek için yapan gruplar, bu tür ataklarda virüs bulaştırılan bilgisayar ve cihazları belirleyerek hedeflere aynı anda binlerce farklı noktadan saldırılar gerçekleştirilmektedirler (Temür, 2019).

2000'de Avustralya'da arıtma tesisi bilgi sistemlerine saldırı ve kanalizasyon sularının şehre bırakılması, 2003'te ABD'nin sekiz eyaletinde iki gün süren, ölümlere ve zarara yol açan elektrik kesintisi, 2007'de Rus bilgisayar korsanlarının Estonya bilgi sistemlerine saldırısı ve ülke çapında faaliyetlerini durma noktasına getirmesi, Eylül 2007'de İsrail savaş uçaklarının Suriye topraklarına girmesi ve nükleer tesisini imha ederek zayıfsız dönmesi, bu sırada Suriye hava savunmasının hiçbir hedef görememesi, 2008'de Rusya-Gürcistan savaşında Gürcistan'a yapılan siber saldırılar sonucu ciddi sıkıntılar yaşanması, 2010'da İran nükleer zenginleştirme programını hedefleyen ve ciddi sorunlara sebep olan 'Stuxnet' yazılımı saldırısı, Kasım 2010'da WikiLeaks'in yayınladığı belgeler ile diplomaside sanal bomba etkisi yaratması, Aralık 2011'de İran Silahlı Kuvvetlerinin ABD'ye ait insansız hava aracının kontrolünü ele geçirerek yere indirmesi, Aralık 2014'te Sony Şirketinin yoğun siber saldırılar sonucu Kuzey Kore Lideriyle ilgili filmi gösterimden kaldırması, Ekim 2016'da ABD'de yapılan saldırılar sonucu internet bağlantısının yüzde 90'ının engellenmesi ile sanal ticarete darbe vuran saldırıların, ABD ekonomisine maliyetinin 7 milyar doları bulması, Ağustos 2008'de PKK tarafından Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına saldırı sonrası patlama meydana gelmesi, Ocak

2009'da zararlı bir yazılımın Atatürk Havalimanı bilgisayarlarını etkilemesi, Haziran 2011'de saldırılar sonrasında 'Anonymous' adlı Uluslararası Bilgisayar Korsanları Topluluğu tarafından TİB'in sitesinin devre dışı kalması, Mart 2015'te Türkiye'de 79 ili etkileyen elektrik kesintisi, Aralık 2015'te, 10 gün süreli saldırılar sonucu birçok internet sitesine ve mobil uygulamalara erişim sağlanamaması, Türkiye'de Mayıs 2016'da Sağlık Bakanlığı hastanelerine yönelik siber saldırılar ile veri tabanındaki bilgilerin çalınması ve silinmesi, siber saldırıların uluslararası sistemde devletleri ve toplumları 2000 sonrasında teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte nasıl olumsuz etkilediğini gözler önüne seren bazı örneklerdir (Şenol, 2016: 12-13).

Bu örnekler ışığında değerlendirildiğinde BİT'lerin 1990'lar ve sonrasında hızla gelişimi ve her alanda olduğu gibi askeri teknolojilerde de etkin kullanımı söz konusu olmuştur. Çünkü askeri gücün devleti koruma özelliği nedeniyle siber alanda kendisinin yanı sıra tüm devlet kurumları ve vatandaşlarını da siber alanda korumak durumundadır. Bu durumda uçsuz bucaksız siber alandaki kontrol ve güç olma, teknolojik gelişmişlikle eş değerdir. Bunun nedeni bireylere, devlet kurumlarına vb. gerçekleşecek saldırılara karşı gücünü koruyabilmesidir. Bu bağlamda 1990 sonrasında gelişen ve dönüşen, küreselleşen dünyaya ayak uyduran gelişmiş ülkelerin askeri güçleri de kendisini revize etmiş, etkin olarak BİT'leri kullanmaya başlamıştır. Diğer yandan ekonomik güç, yönetim ve medya desteğiyle birlikte askeri güç, akıllı güce dönüşmeye başlamıştır. Günümüzde askeri güç, genellikle nüfuz alanı geniş, ekonomik yönü ve medyası güçlü küresel gelişmiş ülkeler tarafından akıllı güç unsuru olabilmektedir.

Genel perspektiften değerlendirildiğinde ulusal koruyucu niteliğindeki askeri güç, teknolojik gelişmişlikle desteklenerek akıllı güce dönüşebilmelidir. Bununla birlikte askeri gücün, teknik ve teknolojik gelişimini kendisi üretmeli veya milli teknolojiyi kullanabilmelidir. Nitelikli teknolojik veya siber ortamda etkin askerlerin yetişmesi de oldukça önemlidir. Çünkü bir devletin askeri veya sivil nitelikte teknolojik desteğini kendisinin üretememesi, üretileni satın alması, satın aldıkları ülkelere ve firmalara bağımlı olması anlamına gelmektedir.

Gelişmiş Ülkelerin Askeri Güç Yapılanması = Siber Akıllı Güç, Diğer Ülkelerin Askeri Güç Yapılanması = Klasik Sert Güç

Siyasi, ekonomik, yönetim ve diplomatik, toplumsal gelişimleri ile birlikte teknolojik gelişimlerini de sağlayan gelişmiş ülkeler askeri güçlerini hem akıllı güç olarak hem de siber ortamda siber güç olarak kullanabilmektedirler. Diğer perspektiften uluslararası sistemdeki diğer devletler ise bu gelişimlerini tamamlayamadan teknolojik ortamda varlık mücadelesi de verememektedirler. Dolayısıyla askeri güçleri henüz fiziki ortamda güvenlik sağlamada sorunlar yaşarken teknolojik gelişmişlik sağlayamamış devletlerin siber güvenlik konusunda etkin ve verimli olması da mümkün olamamaktadır. Bu duruma en iyi örnek Afrika'daki devletlerin askeri güç unsurlarını halen sert güç olarak kullanmalarından vermek mümkündür. Siyasi, ekonomik, toplumsal gelişmişliklerini tamamlayamamış Afrika ülkelerindeki fiziki güvenliği sağlamada destek olduklarını ifade eden gelişmiş devletler ve uluslararası yapılar (BM, NATO, AB vb...) askeri varlığı ve teknolojik desteği kendileriyle barış ortamında oldukları sürece etkin ve verimli olabilmektedirler.

Tüm uluslararası sistemdeki devletler gibi Afrikalı devletler de, askeri güçlerinin BİT gelişimini ve kullanımını kendileri sağlayamadıkça dışarıdan olası tehditlere açık hale gelebileceklerdir. Bunu sağladıklarında, ekonomik ve siyasi gücünü ekleyebildiklerinde askeri güçleri birer akıllı güce dönüşebileceklerdir. Afrika özelinde değerlendirildiğinde, Afrika'daki güvenlik için Afrika'daki yabancı devletlerden ziyade Afrikalı devletlerin askeri güçlerine BİT unsurlarını eklemeyerek siber güvenlik ile birlikte diğer etkenlerle askeri güçlerini akıllı güce dönüştürebilmelidirler. Çünkü siber ortamda ve teknolojik süreçte özellikle güvenlik söz konusu ise, milli olmayan her bir hamle millete karşı dönüşebilecek tehditlere açık birer kapıdır.

Sonuç

Uluslararası sistem dinamikleri büyük bir hızla gün geçtikçe değişmekte ve dönüşmektedir. Bu dinamikler içerisinde güvenlik söz konusu olduğunda, ilk akla gelen güç unsuru ve sonrasında askeri güç kavramıdır. Günümüzde ise uluslararası ilişkilerde güvenliğin de dönüşümü ile bilim ve teknoloji hatta siber güvenlik önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle askeri yapılar tarihsel süreç içerisindeki güç tanımlamaları içerisinde "sert güç" olarak nitelendirilirken günümüzde "akıllı güç olarak değerlendirilebilmektedirler. Askeri gücü, sert

güç iken akıllı güç yapan unsurlar dönüşen uluslararası sistem yapısı içerisinde genel perspektiften incelenirken, gelişmiş ülkeler ile dünyanın geri kalan diğer ülkeleri kıyaslanarak değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan en önemli sonuç ise, güvenlik söz konusu olduğunda milliliğin şart olduğudur.

Diğer yandan Afrika özelinde incelendiğinde, güvenliğin birçok ülkede temel sorun olduğunu gözlemek mümkündür. Fakat teknolojik ve siber güvenlik kavramlarıyla dönüşen bir askeri yapının akıllı güç olması yerine, bireylerin yaşamalarına yönelik güvenlik sorununun ön planda oluşuyla askeri yapıların halen “sert güç” olarak kaldığı bilinmektedir. Türkiye’nin Akdeniz komşusu olan Afrika Kıtası’nın güvenliği ile ilgili Türkiye’nin ve tüm uluslararası sistem dinamiklerinin yapması gerekenler gerçekten tüm Kıta’ya mal olabilmesi için öncelikle kendi dinamiklerini kullanabilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda Afrikalı ülkeler güvenliklerini, askeri yapılarını, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) ile dönüşümlerini kendileri gerçekleştirebilmelidirler. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin askeri güce adaptasyonunu yabancı ülkelere bırakmaları durumunda Afrikalı ülkeler ve gelişmiş ülkelerin dışındaki diğer ülkeler büyük sorunlar yaşayabileceklerdir. Güvenlik söz konusu olduğunda milli olmayan hiç bir atılım doğru sonuca ulaşmayacaktır.

Afrika perspektifinde Afrikalı devletlerin ve Afrika’daki gelişmiş devletlerin askeri güç unsurlarının farklılıkları ele alınarak Afrikalı devletlerin gelişen teknoloji karşısında kendi siber ve fiziki güvenliklerini nasıl sağlayabilecekleri değerlendirilecektir.

Kaynakça

- ÇİFTÇİ, H. (2013), **Her Yönüyle Siber Savaş**, TÜBİTAK Yayınları. Ankara, 2013.
- DUMANKAYA, Elif Merve (2019), “Uluslararası İlişkiler ve ‘Güç’ Kavramı”, *Trend Analizi*, Ocak 2019, Thinktech STM Stratejik Düşünce Merkezi, pp. 1-9, https://thinktech.stm.com.tr/uploads/raporlar/pdf/81201991930923_stm_uluslararası_iliskiler_ve_guc_kavrami.pdf, Erişim Tarihi: 12.10.2019.
- KADERCAN, Burak (2014), “Güç”, Şaban Kardeş ve Ali Balcı (der.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul, Küre Yayınları.
- MORGENTHAU, Hans J. (1985), **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York, Alfred A. Knopf, 1985 (6th Edition), pp. 127-169.
- NYE, Joseph S. (2005), Çeviren: R.İnan Aydın, **Yumuşak Güç**, Elips Kitap, Ankara.
- NYE, Joseph S. Jr. (2011), **The Future of Power**, New York, Public Affairs, New York, 2011.
- PALLAVER, Matteo (2011), “Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart”, PhD Thesis, The London School of Economics and Political Science (LSE).
- ŞENOL, Mustafa (2016), “Siber Güçle Caydırıcılık Ama Nasıl?”, *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, Cilt: 2, No: 2, ss. 10-17.
- TEMÜR, Ömer (2019), “Türkiye’ye karşı siber savaş”, 29 Ekim, Türkiye Gazetesi, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/teknoloji/659163.aspx>, Erişim Tarihi: 01.11.2019.
- YATAĞAN, Arda Görkem (2018), “Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Aralık, Cilt: 28, Sayı: 2, ss. 69-94